

HUNYADI JÁNOS EMBLÉMÁJA OTTAVIO STRADA 1585 KÖRÜL KÉSZÜLT RAJZÁN

Gyulai Éva*

*Herman Ottó Múzeum, Miskolc

Absztrakt: Ottavio Strada számos változatban megrajzolt, és a 16. század végi európai elit körében saját maga által terjesztett *impresa*-gyűjteményébe I. Hunyadi Mátyás magyar király *impresája* mellett felvette apja, Hunyadi János devizáját is, így akart emléket állítani a 16. századi emlékezet által is jól ismert magyar hadvezérnek. A Hunyadi-*impresa* azonban, ellentétben a Mátyás királyéval, már nem került be az Aegidius Sadeler metszeteivel megjelent prágai emblémás könyvbe, jelezve, hogy tévedés volt az *INVENISSIEM SI VIVISSEM* mottót és kerek pajzsot ábrázoló *impresát* Hunyadinak tulajdonítani, ez ugyanis a korabeli emblematikai irodalom szerint Antonio Severino nápolyi nemesé volt.

Kulcsszavak: *impresa*, Hunyadi János, Ottavio Strada, pajzs, I. Corvin Mátyás

HUNYADI JÁNOS IKONOGRÁFIÁJA (THURÓCZY-KRÓNIKA, COSMOGRAPHIA)

Hunyadi János (1407?–1456) ikonográfiai reprezentációja, saját korának politikai propagandája, majd az utókor emlékezete ellenére, igen szegényes, arcvonásait őrző portré ugyanis nem maradt fent róla életéből. Az eddig ismert 15. századi portréja 1488-ban, fia, Corvin I. Mátyás magyar király (1458–1490) uralkodása alatt jelent meg előbb Brnoban, majd Augsburgban Thuróczi János Krónikájának fametszetén. A brünni fametszeten (1–2. kép)¹ a teljes páncélt viselő Hunyadi jobbában egyenes kardot tart, baljával

pavéze nevű gótikus gyalogsági pajzsra támaszkodik. A képen a törökverő vitéz, Erdély vajdája és Magyarország kormányzója hosszú haját szabadon hagyó, a fejtetőre illesztett sisakkal látható. Igen hasonló a két változatban megjelent augsburgi kiadás Hunyadiról készült fametszete, kivéve az ábrázolt személy szinte teljes fejét eltakaró, hatalmas tollal díszített gótikus sisakot, amelyet a „Schallern” német elnevezésből *sallet/salade*-nak neveztek (3–4. kép).² Az augsburgi fametszeten a *salade* Hunyadinak csak a szemét hagyja valamelyest szabadon, így a páncélos portrét sokkal inkább tekinthetjük késő gótikus lovagábrázolásnak, mint Hunyadi János hiteles portréjának.

¹ Johannes de THWROCZ: *Chronica Hungarorum*. [Conrad Stahel–Mathias Preunlein], Brünn, 1488 (*Illustrimorum Hungarie regum chronica In inclita terre Morauie ciuitate Brunensi lucubratissime impressa... Anno salutis MCCCCLXXXVIII die XX Martii*) f107v.

² Johannes de THURO CZ: *Chronica Hungarorum*. Theobald Feger–Erhard Ratdolt, Augsburg, 1488. (3th June). F r6. Az augsburgi kiadás egy példányát pergamenre nyomták és arannyal miniálták: OSZK, Inc. 1143.

A 16. század közepén, egy évszázaddal Hunyadi halála után, Sebastian Münster térképész, nyomdász (1488–1552) először 1544-ben németül, majd több más nyelven is publikált *Cosmographiájában*, azaz a világleírásában a Hunyadi Jánosról készült fametszetek 16. századi udvaronc viseletében mutatják Hunyadi János vajdát, akinek dicső tetteiről, főként a török elleni harcairól, illetve apai ágon román (vlach), anyai ágon görög (!) származásáról is megemlékeznek (5–6. kép).³ Az a tény, hogy Hunyadiról minden alapot nélkülöző fametszetes portrék jelenhettek meg a nándorfehérvári diadal után alig száz évvel, jelzi, hogy hiteles portréja nem volt ismeretes.

³ *Iohannis Huniadis egregia facta. Vir autem Iohannes Huniades Buthi Valachi filius, in paterno pago matre Graeca natus, quem nostra tempestate Coruinum uocant et Hollós. Hic industria et uirtute supra omnium opinionem emiuit, genusque suum illustrauit, parentibus nequaquam obscuris editus. Nomen Huniadis habuit ab agro Huniatico, quem a Sigismondo non acceperat: quin et in edito monte castellum erexit, arte ac natura usque adeo munitum, ut nullum hostilem impetum reformidaret. Hic Transsylvaniam prouinciam cum imperio ob rem opitime gestam impetrauit, atque Vaiuoda cognominatus est. Ipse conducto exercitu lacessit omnes nobiles igni ferroque, quos pupilli Ladislai partibus nouerat infestos. Post Vladislao Polono confoederatus, multis stragibus Turcas affecit. Nam uicies cum Turca prospere confligit, bis tantum prae militis inopia cedere coactus est. Ladislao uero rege adulto, cum idem gubernationis officium quod magna cum laude gesserat, resignaret. Ladislaus eum procerum consensu comitem Bistricensem declarauit. Instante uero adhuc regis pueritia, Triumuii creantur, qui omnes gubernent, Coruinus Vngarium, Pogebratius Bohemiam et Vlracus Ciliae comes Austriam fortitur. Summa tamen rerum apud Vlricum moderatorem regis remansit. Sed rex puer persuasus a quibusdam, accito comite Ciliae Vlraco, curiam interdicit ei, potestatem abrogatam, consilii regii nomen antiquat. At ille inuidorum maledicentiae se regia curia explodi clamitans, in patriam abire coactus est. Genuit Iohannes Huniades duos filios, Ladislaum et Matthiam, qui post Ladislaum factus fuit rex...* (MÜNSTER 1552, 880. Metszetek: 880, 962)

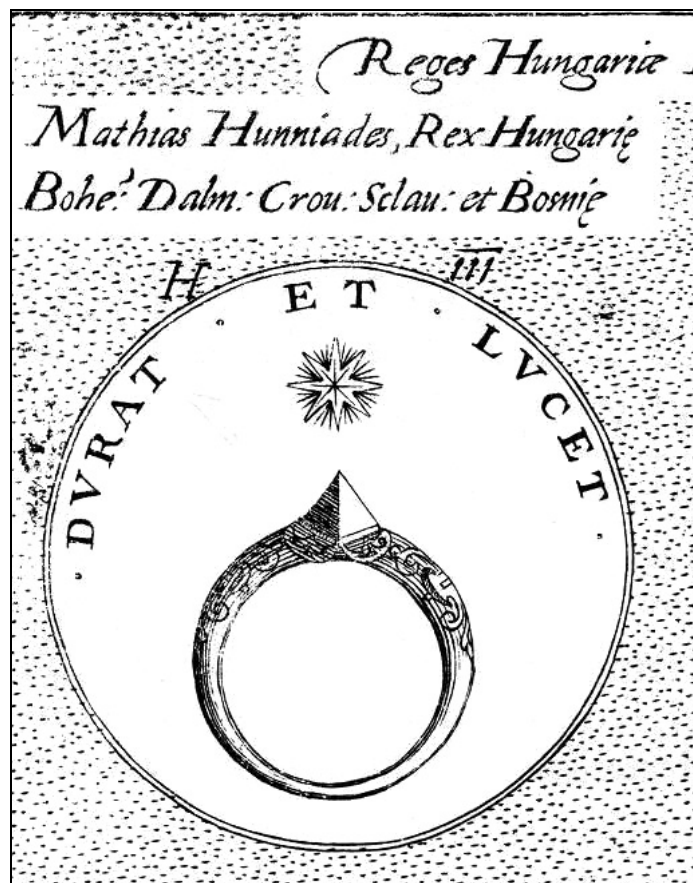
HUNYADI MÁTYÁS EMBLÉMÁJA (STRADA–SADELER)

Hunyadi János később is alig tűnik fel a vizuális művészetekben, míg fia, Corvin Mátyás király uralkodói reprezentációjában nagy súlyt fektetett arra, hogy képmását megismerje a közvélemény, ezért fontosnak tartotta az emblematikai reprezentációt híres könyvtára, a *Bibliotheca Corviniana* számos kódexén is, de emblémái ugyancsak feltűnnek budai palotájának padlócsempéin. (Mátyás emblémáiról vö: CSAPODI 1990; ZENTAI 1974; PIETRO LOMBARDI DI 2002; KELEMEN 2006; GYULAI 2009/a) Az emblémák, és devizák, *impresák*, vagyis személyhez kötődő jelvények használatát Mátyás feleségétől, Aragóniai Beatrix nápolyi hercegnőtől (1457–1508, magyar királyné: 1476–1490), I. Aragóniai Ferdinánd (Ferrante) nápolyi király (1423–1494, nápolyi király: 1458–1494) lányától „tanulta el”, a nápolyi királyi udvarban ugyanis, akárcsak a többi 15. századi reneszánsz itáliai városban és fejedelemségben, óriási emblémakultusz alakult ki. (Aragóniai Beatrix emblémáiról cf.: DE MARINIS 1947; MIKÓ 2008; FÉNYES 2008; GYULAI 2009/b)

Corvin Mátyásnak az utókor, a 16–17. századi reneszánsz emblematikai művészet és irodalom több emblémát is tulajdonított, ezek között feltűnik a Hunyadi család címeréből ismert ékköves gyűrű, amely ugyancsak ismert a király corvináinak díszeként, vagyis Mátyás önállóan, emblémaként használta a gyémántgyűrűt. Corvin Mátyás gyémántgyűrű-emblémája az emblémáskönyvekben először a 17. század legelején jelenik meg, mégpedig a prágai kiadású *Symbola divina et humana* I. kötetében (7. kép) (TYPOTIUS 1601–1603, I. 55.; GYULAI 2009/a, 95., 44. kép). A háromkötetes mű 1601–1603 között jelent meg Prágában, szövegét II. Rudolf németalföldi származású udvaronc, Jacobus Typotius, majd Anselmus de Boodt írta, első kötetét azonban már előzetesen kinyomtatták

5–6. kép. Hunyadi János a Cosmographiában, 1552 (MÜNSTER 1552, 880, 962)
Fig. 5–6. John Hunyadi in the Cosmographia, 1552 (MÜNSTER 1552, 880, 962)

7. kép. Hunyadi Mátyás király emblémája, Prága, 1601 (TYPOTIUS 1601–1603, I. 55. alapján)
Fig. 7. Emblem of King Matthias Hunyadi, Prague, 1601 (based on TYPOTIUS 1601–1603, I. 55)

1600-ban, Aegidius Sadeler metszeteivel, szöveg nélkül. Sadeler rézmetszetei Ottavio Strada de Rosberg rajzai alapján készültek (SADELER 1600). Már az 1600. évi, csak metszeteiket közlő legelső kiadás címéből kiderül, hogy Sadeler emblémái Ottavio da Strada múzeumából, vagyis gyűjteményéből valók (*ex Musaeo Octavii de Strata*).

OTTAVIO STRADA IMPRESA-RAJZAI

Ottavio Strada a Rosberg (Nürnberg, 1550–Prága, 1606) apja, Jacopo da Strada (1507–1588) műgyűjtő nyomdokait követve, kora egyik legismertebb antikváriusa, műgyűjtője volt; mindketten szolgálták a Fuggereket és a Habsburg-uralkodókat is. Ottavio Strada II. Rudolf német-római császár fizetett udvaroncá (*Hofdiener*) lett, és követte az uralkodót Prágába is, mint az udvar hivatalos antikváriusa. Strada, akárcsak apja, nemcsak műtárgyakat gyűjtött urának, hanem sajátos kollekciónak is létrehozott azzal, hogy maga készítette másolatokkal, rajzokkal gyűjtötte össze és őrizte meg a régiségeket. Számos kéziratot készített, főként érmeket és az érmeken feltűnő portrékat rajzolta le, de ismeretesekek ékszertervei is. Fennmaradt kéziratok között több olyat is találunk, amelyekben kora uralkodóinak és neves személyiségeinek *impresáit*, azaz személyes jelvényeit gyűjtötte össze, ezek képezték alapját Aegidius Sadeler metszeteinek és az említett prágai emblémás könyvnek. Ottavio Strada nemcsak tehetséges humanista antikvárius, hanem remek üzletember is volt, hiszen az 1580-as és 1590-es években rajzolt *impresa*-gyűjteményét több változatban is elkészítette, s maga ajánlotta fel, nem csekély díjazás fejében, a kor műgyűjtő uralkodóinak, köztük II. Fülöp spanyol királynak, a Medici és Gonzaga hercegeknek, a német választófejedelmeknek, de még Nürnberg, Velence és Boroszló városok szenátusának is (VAN DER BOOM 1988, 21). Több mint 30 *impresa*-kézírata maradt fent a legkülönbözőbb európai gyűjteményekben (VAN

DER BOOM 1988, 21; REUTER [2007]; cf. KRISTELLER 1977–1991, passim; SIDER–OBRIST 1997, 120–121; OSZCZANOWSKI 2004, 11).

Ezekben az 1580-as évek közepétől rajzolt kéziratokban világi és egyházi fejedelmek emblémáit gyűjtötte össze és másolta le, s a kéziratokhoz készült ajánlásából kiderül, hogy ezekben a rajzokban történetírói attitűddel kívánta korának történéseit az utókorra hagyományozni. A számos kézirat egyikét a Bayerische Staatsbibliothek őrzi,⁴ ezt a példányt Ottavio Strada Regensburg város konzuljainak és szenátorainak ajánlotta, s a város könyvtárában (*Regensburg Stadtbibliothek*) maradt fent. A kódex szövege nem tartalmazza a készítés évszámát, de az első lapjára a regensburgiak bejegyezték, hogy 1591. augusztus 12-ikén a város tanácsa 25 (birodalmi) forintot fizetett a szerzőnek a könyvért,⁵ ezért a *terminus ante quem*: 1591.

Ottavio Strada a több száz általa összegyűjtött és lerajzolt *impresáiból* más és más kollekciónak szerkesztett az egyes kéziratokban, attól függően, hogy kinek ajánlotta fel megvételre, a devizák elé azonban ugyanazt a bevezetőt írta (VAN DER BOOM 1988, 21). Stradának a Regensburg vezetőihez írt ajánlásából kiderül, hogy ősei (vagyis apja) nyomdokait követve, egyenesen a saját korának történetét megíró Iulius Caesarhoz és Septimius Severushoz hasonlítja magát, amikor neves személyiségek jelképeit lemásolja, s ezeket érmekről és képekről vett kiegészítésekkel látja el és magyarázza.

⁴ *Ottavio Strada: Symbola Romanorum imperatorum (imperii) occidentalis et orientalis etc.* [1591] Kézirat, papír, vörös tinta. ff. 1–100. Bayerische Staatsbibliothek, München, Handschriften und Alte Drucke, Codices Iconographici (BSB–Hss Cod. icon.) 425.

⁵ *1591. / die 12 Augusti aus beuelch aines / Erbarh Raths dem Authori so her- / nach benennt gegen disem Buch / verehrung geben / 25 F.* BSB–Hss Cod. icon. 425. f1r.

CLARISSIMIS, NOBILIBUS, CONSVLTISSIMIS ET CIRCVMSPECTIS VIRIS AC DOMINIS Consulibus et Senatoribus, Liberae Imperialis Ciuitatis Ratisbonensis, Dominis suis obseruandissimis.

Omnibus ferme mortalibus, Nobiles Clarissimi ac Domini mei omni obseruantia colendi, innata est libido sciendi et imprimis Antiquorum Historias, quibus adeo delectamur, vt earum lectione, uel narratione, quamuis fictae essent, sepius taedium temporis fallamus, et animi aegrotudine curemus atque obliuiscamur, sicuti patet in potentissimis illo Persarum rege Ahasuerus marito Esther, de quo legimus in sacris liberis, eum nocte quiescere non posset, sibi Chronica legi iusserit. Antiquitus etiam mos fuit Graecis (Homero teste) in conuiujs Regum et Principum ad exhilarandos animos heroum laudes decantare. Id autem non solum Historiis, sed etiam fabulis acceptum ferre solemus. Quod considerantes plerique doctissimi viri, multum olei et operis, inscribendis ac transferendis historiis atque fabulis inspumpserunt. Praeterea natura insita est nobis cupido nostri memoriam apud posteros propagandi, quod etiam summi Imperatores exoptarunt, qui non solum res a maioribus gestas, sed victorias propria industria partas in lucem ediderunt. Cuius rei, ut alios silentio praeteream, exemplo nobis esse possunt. Cum Caius Julius Caesar primus Romanorum Monarcha cuius Commentarii de bello Gallico et Civili, in omnium doctorum virorum manibus teruntur, tum Lucius Septimius Severus Imp(erator), qui non solum sua facta et vitam, sed et adversariorum suorum, quos bello divicit, res gestas moresque alteris et memoriae mandavit, ut veteres historici testantur, quamvis huius scripta iniuria temporis interierint. Dum haec animo mecum reputarem, etiam mihi aliquid antiquitatis conscribere in mentem venit. Quod nam autem potissimum memoriae traderem, consideranti cum animadverterem iam plurimos vitam et res gestas summorum Pontificum ac Imperatorum in lucem edidisse paucos vero de symbolis Illustrium Virorum tractasse, eandem ipse elegi talem materiam, quam maiores mei aliquando non sine laude tractarunt. Et quae ad me quasi haereditario iure pervenit; delineavi igitur simbola atque significata Illustrium Virorum ac Mulierum omnium gentium, despectumque a ceteris

ordinem colui, atque multo labore ac temporis impendio, partim ex monetis ac picturis antiquis desumpsi, quae symbolis anexui ac oculis conspicienda subieci. Cum autem iam a multis seculis receptum sit, ut illi, qui aliquid librorum edunt, et in lucem emittunt, id Illustrissimis Principibus et Magnificis Viris, tanquam patronis et bonarum artium assertoribus et defensoribus dedecent: Ego quoque antiquorum morem uiolare non debui. Porro animo mecum euoluenti, cuinam potissimum hosce meos exiguos labores offerrem et dedicarem deligere. Post longas autem consultationes nullos magis idoneos inueni, quam Clarissimas et Nobilissimas Dominationes vestras, quas antiquitatibus et liberalibus artibus ac earum spectatoribus et studiosas, deditas et addictas esse a plurimis fide dignis percepi. Illas itaque maiorem immodum rogo et obtestor, ut hasce qualescunque ingenii mei primitias pro innata uestra erga antiquitatum studiosos clementia et humanitate suscipere, aequi bonique consulere uelitis, neque dignitatem illarum (quae nulla est) sed potius humillimam et promptissimam dantis voluntatem spectare dignemini. Sic, quae sub nominis uestri auspicio tractare caepimus, Vestro fauore prosequemur. Vt autem dicendi finem faciam, hisce Clarissimas Nobilissimasque Dominationes vestras Dei optimi Maximi et filii eius Domini et summi Pontificis nostri Jesu Christi curae et tutelae commendo, ipsum summis precibus indesinenter orans, ut eas ad Sacrosanctae Ecclesiae suae incrementum et salutem subditorumque emolumentum seruet incolumes.

Clarissimarum Nobiliumque dominationum vestrarum Obseruantissimus

Octavius de Strada S(acrae) C(aesareae) M(aiestatis)

Aulicus et Ciuis Romanus⁶

Tudomásunk szerint Strada 16. század utolsó évtizedében rajzolt és másolt regensburgi *impresa*-kollekcijában tűnik fel először Mátyás gyűrű-emblémája,⁷ hogy a különböző gyűjteményekben őrzött többi Strada-

⁶ BSB–Hss Cod. icon. 425. f1rv.

⁷ *Reges Hungarorum Bohemorum et Polonorum.* BSB–Hss Cod. icon. 425. f36v/2; cf.: GYULAI 2009/b, 91, 42. kép.

kódexben hol látható még; ezt további kutatás feladata eldönteni. Az emblémamások között azonban nem I. Corvin Mátyás magyar király az egyetlen Hunyadi, aki szerepel Stradának a „német-római császárok, illetve a nyugati és keleti királyok, valamint a választófejedelmek, a főhercegek, a nagyhercegek, a hercegek, fejedelmek és az őrgrófok jelképeiről” készült gyűjteményében. A király apja, Hunyadi János ugyanis szintén képviselteti magát devizájával és mottójával (*INVENISSEM SI VIVISSEM*) Magyarország és Lengyelország fejedelmei (*Duces regni Hungariae et Poloniae*) között. Hunyadi János hirtelen felbukkanása az emblematikában igazi meglepetés, hiszen az impresagyűjtemények, emblémalexikonok korábban nem említették emblémáját, legfeljebb hollós címeréről emlékeztek meg fia, Hunyadi Mátyás király kapcsán. A „törökverő” Hunyadi János impresája nem is kerülhetett másé, mint Kasztriota György mellé, akit a törökök Nagy Sándor után Szkanderbégnek hívtak (8. kép).⁸

A regensburgi (és feltehetően egyéb) kéziratokban Hunyadi János enigmatikus impresával szerepel: csupasz sziklás hegy tetejére különös kerek tárgyat helyeztek, amely leginkább pajzsra hasonlít, a köriratában az embléma és Hunyadi mottója: *INVENISSEM SI VIVISSEM*. A latin mottó némiképp eltér a szabályostól, hiszen a „vivo” ige *praeteritum perfectum coniunctivi* alakja helyesen: „vixissem”, jelentése: megtaláltam volna, ha éltem volna. A különös és némiképpen helytelen latinságú mottó és rejtélyes kép nem Ottavio Strada gyűjteményében tűnik fel először, hanem Scipione Ammirato (1531–1601) Lecce-ben született és Nápolyban tanult, majd Velencébe és Firenzébe került történész „*Il Rota*” c. emblematikai művében, amely a korban népszerű dialógus-formában megírt elméleti munka az impresákról (AMMIRATO 1562). Ammirato művének címszereplője

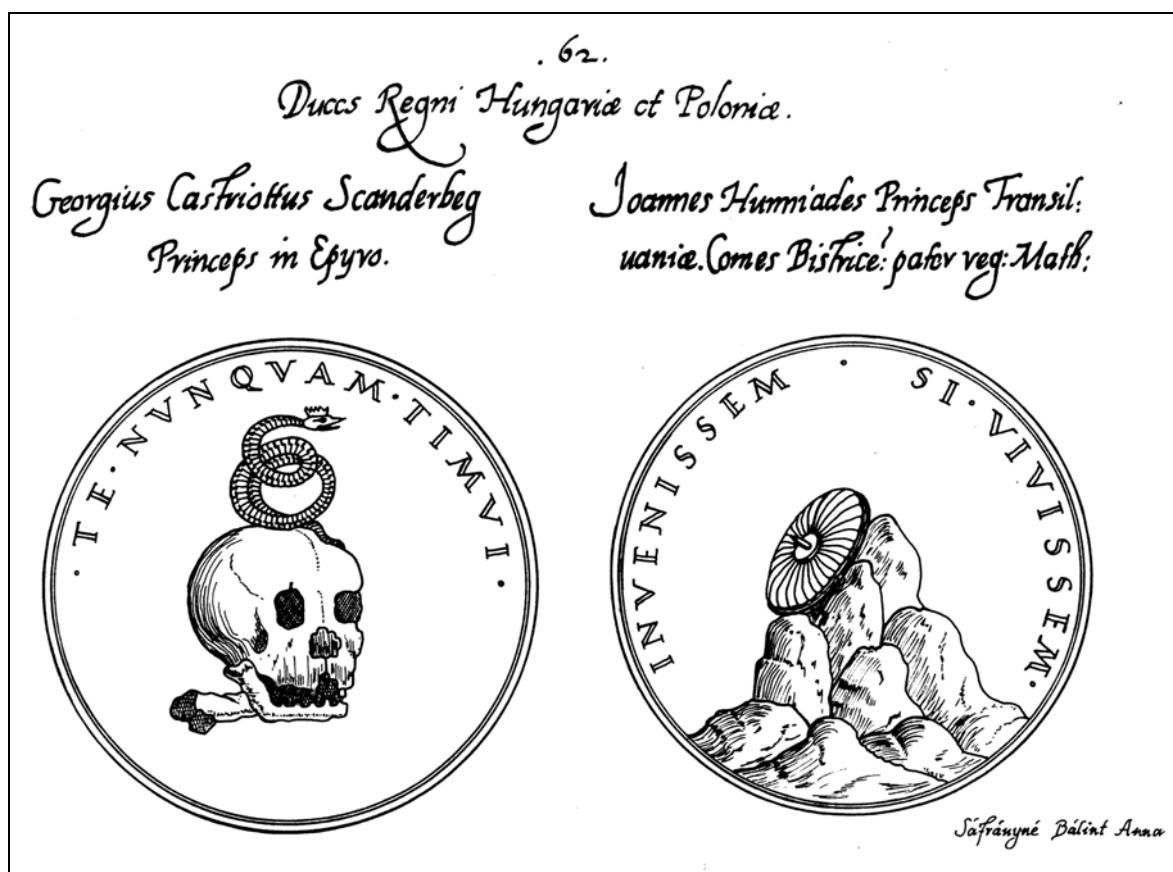
Bernardino Rota (1508/9–1575) nápolyi költő, aki sok más *impresa* mellett említi kortársa, Antonio Severino szerelmi emblémáját, amely egy fekete pajzsból állt a következő mottóval: *INVENISSEM SI VIVEREM* (=Megtaláltam volna, ha élnék).⁹ Rota szerint a mottó az üres (fekete), ábra nélküli pajzsot magyarázza, vagyis azért nincs impresája a pajzs tulajdonosának, mert már nem él, a szerelmes asszony kegyetlensége ugyanis halálba kergette. A mottó és a kép (*pictura*) nélküli impresát, Ammirato nyomán, Giovanni Ferro 1623-ban megjelent művében hasonlóan magyarázza, s ugyancsak a 16. században élt Antonio Severinonak tulajdonítja, aki egy bizonyos Severino nevű elnök (*presidente*) fivére.¹⁰ A Severino nemesi család ismert volt a 16. század eleji Nápolyban. A család legsikeresebb képviselője, Geronimo Severino nápolyi lovag (*cavaliere Napolitano*) 1516-ban a *Seggio di Porto* nevű „sedile”, vagyis patrícusok közössége, „széke” tagja volt, tudása miatt a szegények ügyvédjének választották, majd miután 1535-ben V. Károly császár elfoglalta a Nápolyi Királyságot, 1541-ben a királyi kamara szenátusa elnökének (*presidente del Senato della Real Camera*) választották (MARRA 2000, 16, 143, 26. jegyzet).

A nápolyi nemes devizáján azonban a pajzs nem ábra, vagyis *pictura*, azaz az embléma szerves része, hanem az *impresa* hordozója,

⁹ RO. *Quella certo fu pure bellissima impresa, che portò il sig. Antonio Seuerino fratello del Presidente. Questa era uno scudo nero senza cosa niuna, con queste parole, INVENISSEM SI VIVEREM. Cioè hauerei ancor io trouato alcuna impresa, et qualche concetto dell'anima mia, se io viuessi, ma già son morto, mercè della crudeltà della mia donna, et però non posso ne dire, ne far cosa niuna. CAM. Impresa da affettuosissimo innamorato.* (AMMIRATO 1562, 75)

¹⁰ Antonio Seuerino *haueua lo Scudo tutto nero senza niuna altra cosa, e diceua INVENISSEM, SI VIVEREM, cioè hauerei anch'io trouato alcuna Impresa, s'io viuessi, ma già son'io morto per la crudeltà della mia Donna; è poco degna.* (FERRO 1623, II. 625)

⁸ BSB–Hss Cod. icon. 425. f62r.

8. kép. Ottavio Strada: Hunyadi János emblémája, 16. század vége
(Sáfrányné Bálint Anna rajza, BSB–Hss Cod. icon. 425. f62r alapján)

*Fig. 8. Ottavio Strada: emblem of John Hunyadi, the end of the 16th century
(Drawn by Mrs. Anna Sáfrány, née Bálint based on BSB–Hss Cod. icon. 425. f62r)*

akárcsak a címerpajzs a címereknél, Antonio Severinonak ugyanis, legalábbis Ammirato szerint, nem volt impresája, mottója is ezt a hiányt magyarázza.

Kérdés, hogy a 16. század közepén Nápolyban élt és a *Sedile di Porto* nemesi autoritáshoz tartozó Antonio Severino devizája hogyan került Hunyadihoz Ottavio Strada rajzgyűjteményében. A kérdésre egyértelmű feleletet adhatunk: Strada tévedett, amikor a mottót, ráadásul némileg megváltoztatva, Hunyadi Jánosnak tulajdonította, s az eredetileg szerelmi, sőt negatív impresából politikai jelvényt alkotott, amelynek így az lehet a jelentése, hogy ha Hunyadi élne, minden bizonnyal ismét meglelné és magára öltene a pajzsot mint fegyvert. Hunyadinak természete-

tesen ismét a török ellen kellene harcolnia, a török veszély ugyanis Strada és II. (I.) Habsburg Rudolf korában, a 16. század végén is a legsürgetőbb politikai kérdés volt Európában. Strada tévedését jelzi, hogy Hunyadi János emblémája már nem került be a *Symbola divina et humana* c. Prágában megjelent metszetes műbe, amelynek metszeteit, Strada rajzai alapján, Aegidius Sadeler rézmetsző, II. Rudolf udvaronca készítette (SADELER 1600; TYPOTIUS 1601–1603). Ottavio Strada figyelmetlenségét, (szándékos?) tévedését jelzi, hogy rajzalbumának Szkanderbég impresája a *TE NUNQUAM TIMUI*-mottóval eredetileg II. Bourbon Henrik navarrai királyé (1503–1555) volt (COHEN DE VINCKENHOEF 1853, 35; CHASSANT–TAUSIN 1878–1895, 2, 686), igaz,

ezt a tévedését kijavította, hiszen a prágai emblémáskönyvbe már II. Henrik neve alatt jelent meg ugyanez az embléma (9. kép).¹¹ Ottavio Strada tévedése nemcsak II. Rudolf antikváriusának munkamódszerét mutatja, hanem azt is, hogy Hunyadi János emléke, Kasztriota Györgyével együtt, élénken élt a 16. századi humanista közvéleményben, hiszen a rajzoló fontosnak tartotta, hogy impresáját lerajzolja a Regensburgba, Közép-Európa egyik legnevezetesebb, császári székhelyként is ismert városába (s talán egyéb helyekre is) küldött albumában.

Kérdés, hogy Strada hol látta, hol olvasott Antonio Severino különös impresájáról, amelyet egyébként félreértett, hiszen az eredeti devizából a pajzsot mint a nem létező kép, illetve a mottó hordozóját, megtette az impresa ábrájának, sőt kompozíciójában egy hegynék támasztotta, s ezzel különleges jelentést kölcsönzött neki, mintha a fegyver várna, hogy valaki ratálaljon.

RESPUBLICA LITTERARIA

Hunyadi János már saját korában ismertté vált a humanista közvéleményben a török ellen viselt harcai, legfőképp az 1456. évi belgrádi győzelme miatt. Aeneas Silvius Piccolomini már 1448-ban kivételes képességeiről számolt be V. Miklós pápához írt levelében, idézve Hunyadi katonáihoz intézett buzdító szavait.¹² Hunyadi tetteit

először Thuróczy krónikájából ismerte meg a világ a 15. század végén, említett páncélos portréjával együtt,¹³ s ugyancsak I. Corvin

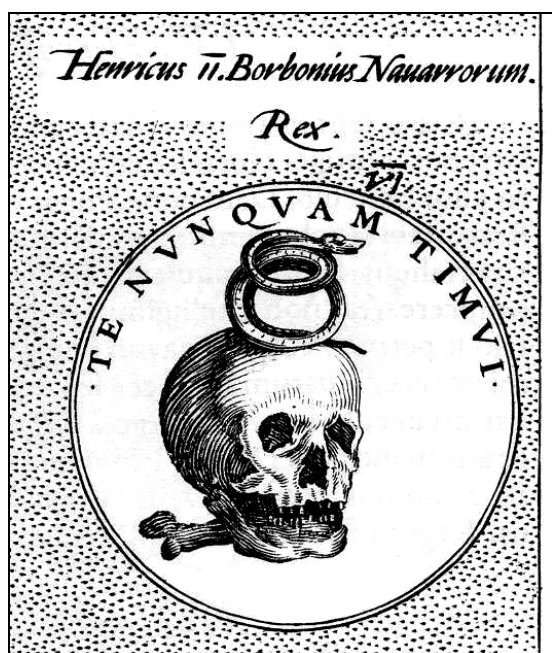
---

quam hostium metitus multitudinem, neminem sibi comparem arbitrabatur et quasi feminarum acies adversarios contempnebat, quamvis militaris disciplina sit, nec timere hostes nimium nec parvi pendere oportere, ut comici quoque versus meminisse conveniat: ne quid nimis [...] Terruit hostes Johannis factum, remisso tamen nomine renuntiant Turci, belli se copiam facturos, incensisque interim undique circa se mapalibus amplius fugiunt. Locum I fortasse oportuniorem querebant, ut adversarios tanto inconsultiores redderent quanto securiores se judicarent. Insequi Johannes vero, successibus elatus, vendi pacem sanguine melius quam auro putans, singula contempsit, quod postquam Turco relatum est, testor, inquit, superos, pugnam invitus in eo nec humani sitio sanguinem; unde quanto nos gessimus humilior, tanto nobis heri bellorum, Fortuna, secundior erit, hortatusque suos, pro patria, liberis ac conjugibus forti animo preliantur, hoc bello finem imponi laboribus dicit, quoniam victi duobus certaminibus Hungari restaurare tertium minime possint. numerositatem sui exercitus ante oculos ponit, hostium paucitatem extenuat, cum eis quoque pugnandum asseverat, quorum germanos in eisdem feri locis ante triennium delevissent. contra Johannes hodie, commilitones, inquit, aut violenta Turcorum dominatione liberabimus Europam aut pro Christo cadentes martyrio coronabimur. quis non ei bello libenter intersit, ubi et vincere pulchrum et vinci beatum? Non morabor vos orationibus, quia virtutem viris verba non addunt; quantusquisque est, tantum in acie se solet ostendere. Ex remotis ultro regionibus pugnatum venistis, armati stabitis versus inermes, Christiani adversus infideles educetis gladium. Defendite Christum hodie vestris brachiis et Helespontum ultra rejicite Machmetum. Tota vos Christiana religio venerabitur, quamvis ad predam potius quam ad bella descendimus, qui Asie totius hodie reportabimus opes. Aeneas Silvio Piccolomini levele V. Miklós pápának, Nova Civitas Austriae (Wiener Neustadt/Bécsújhely), 1448. december 7. (FEJÉR 1844, 129–131; FRA 67/1912/, 74–75)

¹³ *Joannes Thuroczius [...] Erat tunc in regno miles magnanimus, nobili et claro transalpinae gentis de gremio natus, Johannes de Hunyad, homo bellicosus, et ad flectendum arma, dirigendasque res bellicas natus; et sicut piscibus aqua, cervisque umbrosas lustrare silvas, sic illi armorum, bellicae expeditio vita erat. Hunc hominem, ut dici praesumitur, futura pro regni tutela, rebus per ipsum gestis testantibus, fata ab*

¹¹ *VI. Henricus II. Borbonius Nauarrorum Rex. NUNQUAM TE TIMUI VI. Calvaria cum Angue, quem ex cadavere nasci tradunt, mortem hominis vel coecis ostendit. Regis vox audax: Nunquam te timui, Christus enim mortem expavit, non ignarus, quid esset separatio Animae a Corpore. Nec contemnere poenam peccati: nec nimium angustie necessitate; hac enim conditione nati sumus; humanum est. Hic scio, quid audiam: Non philosophari Reges. Ad quid magis regium. Non medius fidius delirare. (TYPOTIUS 1601–1603, I. 133–134)*

¹² *Johannes vayvoda... homo Valachus [...] regni gubernator creatus, grandem exercitum in hac estate coegit atque adversus imperatorem Turcorum profectus est [...] Johannes suam magis*

9. kép. II. Bourbon Henrik navarrai király
emblémája, Prága, 1601

(TYPOTIUS 1601–1603, I, 133)

Fig. 9. Emblem of King Navarre, Henry Bourbon
II., Prague, 1601 (TYPOTIUS 1601–1603, I, 133)

Mátyás történetírója volt az itáliai Antonio Bonfini is, aki szintén részletesen foglalkozik a király apjának hőstetteivel. Bonfini munkája először Bázelen jelent meg nyomtatásban 1468-ban, majd második, frankfurti kiadását a kiadó, Johannes Sambucus II. Rudolfnak ajánlotta (BONFINI 1568). Ugyancsak a magyar származású bécsi udvaronc, Joannes Sambucus adta ki Bécsben Pietro Ranzano (1428–1492), az I. Mátyás budai udvarába küldött nápolyi követ Magyarországról szóló történeti munkáját, amelyben szerző Thuróczy munkáját felhasználva méltatja Hunyadi török elleni hősi tetteit.¹⁴

alto elegerant, peregrinisque de partibus regni Hungariae deduxerant intra oras. (FEJÉR 1844, 13)

¹⁴ *Amurathes, Turcorum Tyrannus [...] Jam subacta inferiori Mysia penetraverat in superiorem, cuius portio quaedam Rascia, quam vocitant Serviam. Eam omnem brevi et absque magno suorum discrimine, in suam ille redegit potestatem. Mox egredi parabat in Hungariam, qua ei regioni est contermina ipsa superior Mysia.*

Ugyancsak olvashatták, és bizonyosan olvasták is a prágai udvarban a holland humanista, Gerardus de Roo (†1589) 1592-ben Innsbruckban megjelent munkáját, amely a Habsburg-dinasztia történetéről szól (ROO 1592). Roo, aki zenész, költő és történetíró volt Tiroli Ferdinánd főherceg (1529–1595) innsbrucki udvarában, ugyanakkor Európa egyik legnevezetesebb reneszánsz udvarában és műgyűjteményében a könyvtáros és a „Kunstkammerer” (a műgyűjtemény felügyelője) hivatalát is viselte, Hunyadit, Erdély kiskirályát (*Transsylvaniae regulus*) vagyis vajdáját a törökök félelmének (*genti terrorem*) nevezi, aki csekély serege ellenére sok ezer törököt ölt meg.¹⁵

Et nisi ingentibus ipsius conatibus obviam itum esset opera et armis Joannis Corvini, actum iam prorsus fuisset de re Hungarorum, deque universis Hungariae propinguis, conterminisque regionibus, imprimis de nostra Italia. — Ab Hungaris igitur et cunctis eis finitimis nationibus christianis immortales sunt agenda Joanni Corvino gratiae, qui Hungariam a futura, audacissimaque illa Turcorum irruptione, invasioneque servavit. [...] Vladislaus... habita ratione gestarum rerum, aliarumque multarum virtutum, spectate praesertim multis in rebus fidei Ioannis Corvini: magno totius Hungariae consensu, delectus ipse est, qui Regis loco, Vaiuode tamen appellatione, vniuersum Regnum, cum imperio moderaretur: ipsumque su illa animi magnitudine illaque in rebus gerendis ei arridente fortuna, tutaretur. Eam electionem secutus est omnium popolorum mirus appalausu, gaudiumque non mediocre, et letitia incredibilis. Tanta namque erat virtutis viri apud omnes Hungaros existimatio. (RANSANUS 1558, Ind. XII–XXIII)

¹⁵ *Circa haec tempora Joannes Huniades Coruinus, Transsylvanae regionis (quam Germani septem castra nuncupant) regulus, rem bellicam contra Amuratem, Turcarum tyrannum, ea cum animi fortitudine administrabat, vt solus fere ex Christianis ferocissimae genti terrorem incuteret, multaque Turcarum millia, paucis admodum copiis instructus, fuderit. [...] Ladislaus Alberti regis filius Posthumus... placuit proregem creari... Eminebat inter competitores Coruinus summa virtute, recentibusque in patriam meritis, ideoque... regni Hungarici Prorex ac gubermator salutatur.* (ROO 1592, 195, 198)

Az emblematika egyik legnagyobb hatású szerzője, Paolo Giovio (1483–1552) Hunyadi Jánosról mint Mátyás király apjáról emlékezett meg. Híres comoi múzeumának, vagyis portrégyűjteményének Mátyást ábrázoló portréján, amelyet később metszetes albumában is megjelentetett, nagy elismeréssel ír Hunyadiáról.¹⁶ Giovio, aki egyébként I. Corvin Mátyás emblémáját is felveszi emblémagyűjteményébe (GYULAI 2009/a), a török háborúkról írt munkáiban is említi Hunyadi Jánost.¹⁷ Giulio Cesare Capaccio (1550–1634) nápolyi teológus és történész népszerű, 1592-ben Nápolyban megjelent *impresa*-gyűjteményében az oroszlánról szóló fejezetben Bonfinire hivatkozva említi, hogy Mátyás király halálakor Budán elpusztult az összes oroszlán a királyi udvarban, majd utal rá, hogy a király apja, Hunyadi János is az oroszlánról nevezetes, a

¹⁶ *Patrem habuit Ioannem Hunniadem, secundis pariter ac aduersis, Ducem, omnium qui cum Turcis arma contulerint, longe clarissimum vtpote qui Turcarum fulmineus terror appellaretur, quorum magnam multitudinem in Belgradí fossis prostrauisset. Is natione Semidachus et Valachus, duos habuit filios, Ladislaum et Matthiam. Ladislaus, quod Vladericum Cilie Comitem Regis propinquum, qui capitales inimicitias cum Hunniade patre semper exercuerat, apud Albam confodisset, a Ladislao Rege securi percussus est, Matthia custudiae tradito, abductoque in Bohemiam, vt ibi de nobilissimi adolescentis supplicio, extra Hungarorum oculos consideratius atque liberius decerneret. Nam tametsi Matthias eius caedis conscius fuisse putabatur, quod tamen interfecti Ciliensis cruore manus minime polluisset, nec duodeuigesimum attigisset annum, plerosque Procerum ad misericordiam commouebat, quum vnica proles Hunniadeis interitura crederetur. Quid eius viri memoriae ab Hungarica gente vel gratius, vel honestius persolui posset, quam si eius sobolem a teterrima nece seruarent; quum Hunniade se toties seruatos, Turcisque trophaeis nobilitatos esse faterentur.* (GIOVIO 1551, 157; GIOVIO 1575, 113)

¹⁷ *Ioannes Huniades Matthiae regis pater summa militaris artis peritia [...] Mahometes II [...] Ducentis millibus Turcarum secum ductis, Belgradum inuasit, sed uirtute Huniadis egregii Ducis fusus, uulnere etiam accepto machinas aeneas relinquere coactus est.* (GIOVIO 1537, B2r, B4v)

családi holló mellé ugyanis az erős, koronás oroszlán is megkapta címerébe I. Ulászló királytól, mert hősiességével megtartotta Magyarország koronáját. Capaccio az ún. „besztercei oroszlán” adományozását azonban tévesen Hunyadi János (egyébként Beszterce grófja) bécsi(?) grófi címéhez (*Conte de Vienna*) kapcsolta.¹⁸ Ugyancsak Bonfinitől tudja Capaccio, hogy a Hunyadiak, a Corvinus-család tagjai hollót (olaszul: *corvo*, latinul: *corvus*) viseltek impresaként, akárcsak az ősi Corvinus-nemzetség az ókori Rómában, így hasonlóak a neves itáliai Orsini családhoz, amelynek természetesen medve (olaszul: *orso*) volt a devizája.¹⁹ Capaccio, aki jól ismerte Mátyás király történetét, hiszen egyik művében megírta Nápoly történetét (CAPACCIO 1634), amelyben többször említi a magyar királyt és feleségét, a nápolyi hercegnőt, az impresákról szóló művében szól azokról a személyiségekről, akiktől még a haláluk után is félték. Ezek között említi többek között I. Konrád frank fejedelmet és Vasbordájú Edmond angol királyt, valamint Hunyadi, aivel kapcsolatban idézi a következő toposzt: a törökök úgy félték ettől a nagyszerű hadvezértől, hogy a török anyák Hunyadival ijesztgették síró gyermeküket, hogy ijedtükben elhallgassanak.²⁰

¹⁸ *DEL LEONE [...] Et il Bonfinio dice, che nella morte di Mattia Coruino Re d'Vngheria, morirono tutti i Leoni ch'erano in Buda. «Leone de' Coruini in Vngaria» Ladislao Re di Vngheria e di Boemia, hauendo dichiarato Conte di Vienna, Giouanni Coruino, oltre al Coruo, volse c'hauesse vn forte Leone il qual sostenesse vna Corona, hauendo egli con la sua fortezza sostenuta la Corona d'Vngaria.* (CAPACCIO 1595, f4r, f16r)

¹⁹ *Dell'Imprese dell'Orso. I Signori Orsini hebbero per propria Impresa l'Orso, come i Coruini il Coruo, tanto i Romani, quanto quei che regnarono in Vngheria, conde riduce quegli il Bonfinio nel 9. lib. Della 3. Deca...* (CAPACCIO 1595, f 86v)

²⁰ *Quei, che anco dopò morte danno timore. CLXII. [...] Molti grandi huomini per sommo valore stimati in vita, han conseruato dopò morte ancora vn certo timore di loro stessi nella memoria, de gli huomini. Tal fù Corrado I. Duca di Franconi, che per la robustezza del corpo fatto*

10. kép. Hunyadi Mátyás király, 1584
(THEVET 1584, II. 305)

Fig. 10. King Matthias Hunyadi, 1584
(THEVET 1584, II. 305)

Hunyadi János, a síró török gyermekek „mumusa” francia nyelvterületen sem volt ismeretlen, André Thevet (1516–1590), II. Henrik francia király udvari kozmográfusa (CANTACUZÈNE 2003) 1584-ben megjelent portrégyűjteményben említi a történetet.²¹ Thevet illusztris gyűjteményébe felvette I. Corvin Mátyás magyar királyt is, arcképével együtt, s a róla szóló fejezetben hosszan ír a

formidabile nelle battaglie, lasciò per sempre paurosi gli animi di quei popoli, et infino adesso i Turchi par, che temano Giouanni Hunniade valoroso Capitano, in maniera, che col nome di quello, le madri mettono spauento ai loro putti, quando piangono. L'istesso valore e timore attribuitono, quel gran soldato Scanderbeg, et ad Egmondo Rè d'Inghilterra, che chiamarono Lato di ferro... (CAPACCIO 1620, 353–354)

²¹ *Quant au Waiuode Hunniade, sa prouesse et vaillance estoit tellement redoutée par les Turcs, que les nourisses, pour raquoiser leurs enfans crians, ne sçauoient les intimider que des menaces d'Hunniade, qui les viendroit aussi tost happer. Ceste seul apprehension du nom de l'Hongre faisoit retenir aux enfantelets et leurs cris et leurs larmes.* (THEVET 1584, III. 518–519)

király apjáról, a „nagy vajdáról”, a törökverő Hunyadiról. Hunyadi neve és sorsa összefonódott Capistrano ferences szerzetésével és a belgrádi diadallal, s Hunyadi már a kortársak előtt ismert volt mély vallásos hitéről. Thevet igen részletesen szól Mátyás király apjáról, talán ezért tévesztik össze (CANTACUZÈNE 2003, 36) az általa közölt Mátyás-portrét Hunyadi János arcképével (10. kép).²² A metsze-

²² *Matthias HVNNIADE, DICT Coruin, Roy de Hongrie. [...] Il eut pour pere grand Waiuode et general des Hongres, nommé Iean Hunniade, ainsi appellé cause de la ville d'Hunniade, d'où il estoit natif. Ce fut celuy qui fut appellé le vray fleau des Turcs, et vn rempart en Hongrie des Chrestiens, pour la charge, qu'il donna si visuellement sur Amurath et les Turcs, que non seulement il retarda les furies uorable, qu'il fit vne telle desfaite des Turcs, qu'Amurath, se voyant reduit si à l'estroit de ses affaires, fut contraint de se souzmettre à la necessité de demander la paix à ce grand Wayvode. Auquel toutesfois ne voudroie tant deferer, quie retranchasse le los, qui est deuant au Cardinal Çesarin le depescha en Alemaigne et autres region, pous y planter la foy Apostolique Rommaine, et que pour cest effect il esserta des compaignies Chrestiennes les danses, ieux, banquets et autres superfluités, qui seruent plus à scandale qu'à contentement et resiouissance, loisible aux Chrestiens. Tellement proffita-il, que de toutes parts il n'estoit réputé autre que pour sanct Cordelier. Mais, comme il estoit delegué pour planter la religion Catholique, il ne se contente point du feu de la parole de Dieu, ains aussi y adiousta le bras seculier, se ceignit de cimenterre, et remua si bien les armes, que quand toute sa vie il n'eaut fait autre chose que de hanter la guerre, il n'eut sçeu plus adextrement bransler la picque, chamailler, commander et en somme faire tous actes plus heroïques et celester, qu'humains. C'est donc vne trop lourde niaiserie, qu'on trouue au nouveau Munster refondu, de dire que le Waiuode Hunniade estoit celuy, qui donnoit la charge aux ennemis, et que Capistran ne faisoit que tenir l'Image du Crucifix entre ses mains, auex prieres et oraisons: il pense (peut-estre) luy faire tort s'il le representoit en guerrier, au contraire ie l'en prise d'auantage de ce que non seulement du plat de la langue, ainsaussi de ses forces natureles et proïesses il s'est efforcé d'accroïstre l'honneur et gloire des Chrestiens. Or pour retourner à ce grand et inuincible Iean Hunniade, il mourut bien tost apres la victoire obtenüe par les Chrestiens deuant Belgrade, en*

tes portrén magyar ruhás, szablyás, hosszú hajú férfi alátható, aki akár Hunyadi is lehetne.

Hunyadi János, bár népszerűsége nem vetekehdhetett a 15–16. századi itáliai és német, valamint francia hadvezérekével, ezért emblémáját sem ismerjük azon kívül, amelyet, feltehetően tévesen, Ottavio Strada lerajzolt, ismert és nagyra tartott személyiség volt a késő humanista közvéleményben egyrészt mint törökverő vitéz, Belgrád védője, illetve mint Corvin Mátyás magyar király apja. A Hunyadi Jánosról alkotott véleményt foglalja össze a Németalföldön működött Christian Matthiae (Carsten Thiessen, 1584–1655) német evangélikus pap, teológus és történétíró először 1629-ben megjelent *Theatrum historicum* c. világtörténetében, amelyben Aenas Silvio Piccolomini nyomán ő is megemlíti, hogy a síró török gyerekeket Hunyadi nevével hallgattatták el:

Exstinctus Uladislaus (aetatis suae, ut refert Leonclav.²³ a. 25.) locum in regno Hungariae fecit Ladislao Alberti posthumo, quintum aetatis annum agenti, quem Hungari, ut pote antea quoque coronatum, post varias longasque deliberationes et concertationes, Regem sibi adsciverunt. Cum autem regno immaturus esset, de Gubernatore Hungariae eligendo agitatum est. Ideoque Hungarorum consensu IOHANNES HUNNIADES, natione Semidacus seu Walachus, Comes Bistriciensis, ingenio dextro, animo magno et excelso praeditus, ac virtutis amator, tradita Rei publ(icae) summa, Hungariae Gubernator aut

l'an quatorze cens cinquante six. (THEVET 1584, II. 305–306)

²³ Johannes LEUNCLAVIUS (1533–1593) *Annales Sultanorum Othmanidarum a Turcis sua lingua scripti.* Apud Andreae Wecheli heredes, Cl. Marnium et Joan. Aubrium, Francofurti, 1588 c. munkájáról van szó. További művek: *Neuwer musulmanischer Histori türckischer Nation.* Andreas Wechels seligen Erben, Claudi de Marne und Johann Aubri, Frankfurt/M., 1590; *Historiae Musulmanae Turcorum.* Apud heredes Andreae Wecheli, Claudium Marnium & Ioann. Aubrium, Francofurti, 1591.

Prorex pronuntiatu est, quod anno 1445 festis diebus Pentecostes factum esse prodit Bonfinius. Hic Iohannes Ducum omnium, qui cum Turcis arma contulerunt, illo tempore clarissimus, sollers ac sagax in prospiciendis, patiens in exspectandis, celer in arripiendis, acer in persequendis rerum occasionibus, atque in rebus ipsis urgendis pertinax, conficiendis felix ac fortunatus fuit. Adversus duos enim audacissimos ac felicissimos Turcicos Tyrannos Amurathem et Muhamedem divina ope Pannoniam defendit: estque propterea appellatus fulmineus terror Turcarum. Fuit enim non modo, ut de Achille Homerus inquit, Achivorum, sed totius reliquae Europae murus: cuius unius virtus et felicitas tyrannorum impetus repressit, velut obiecta moles exundans flumen. Nec quisquam Regum aut Ducum res maiores et Europae utiliores adversus Turcas gessit. Interim Ladislaus adolevit et A. C. 1452, aetat(is) 13, a Friderico Imp(eratore), sub cuius tutela hactenus fuerat, dimissus est, annoque sequenti Pragae iterum coronatus Rex Bohemiae, die Simonis et Iudae. Peracta coronatione, permissum est cuilibet, ut suo arbitrio, vel sub una vel sub utraque specie communicaret. Ipse tamen Ladislaus persuaderi numquam potuit, ut templa Hussitarum intraret, vel sacris eorum interesset. Regni curam cum suscepisset Ladislaus, totum se dedit Ulrico Ciliae Comiti suo propinquo, ita ut nisi de ipsius consilio et voluntate decerneret et faceret nihil. Quare cum Muhamed A. C. 1456 in Hungariam cum exercitu centum et quinquaginta millium transiisset, et Belgradum, quam Albam Graecam vocant, tam terra quam mari obsidione cinctam oppugnare coepisset, Ladislaus Turcis, suasu Ciliae Comitis Ulrici, se opponere non fuit ausus. Sed Hunniades prorex, et Capistranus Minorita legatus Pontificius, exercitu collecto urbem intrarunt: et Hunniades classem Muhamedis in fluvio naves ducentas cepit, reliquas, ne usui essent Hungaris, Muhamed ipse cremavit. Inde ad urbem puguatum est toto die, et perierunt ad quadraginta milia Turcarum. Factum 6 Augusti: ipse Muhamed, cum oculus eius hasta esset traiectus, sequenti nocte incensis castris cum exercitu fugit, praeda ea tantum relicta, quae igne absumi non potuit. Hunniades, felicissimus Hungariae defensor, (cuius nomen, ut tradit Sylvius, tam terrificum fuit Turcis, ut parentes

liberis plorantibus silentium non aliter imperarent, quam Huniadis praesentiam minitendo; mortuus est die 10 Septembr(is) non sine veneni suspicione, a Comite Ciliae propinati. (MATTHIAS 1668, 1010–1011)

HUNYADI PAJZSA

Nem lehet véletlen, hogy Hunyadi 15. századi portréján és a Strada-impresán is hangsúlyos a pajzs, mint a vitézi fegyverzet része. Hunyadi pajzsa szimbolikus jelentőségű is lehet, hiszen ismert és a történeti, irodalomtörténeti munkákban már számtalanszor traktált (PAJORIN 2006, 20) az a humanista toposz, amely Magyarországot a kereszténység török veszéllyel szembeni pajzsaként (*clypeus*) és védőbástyájaként (*propognaculum*) tekintette. A „kereszténység pajzsa” (*christianitatis clipeus*) kifejezést használja II. Pius pápa Magyarországgal kapcsolatban 1459-ben II. Frigyes császárhoz írt levelében.²⁴ Ez a toposz azonban, igaz, a pajzs másik latin kifejezésével (*scutum*), már sokkal korábban megjelenik, mégpedig I. Luxemburgi Zsigmond magyar király, a későbbi császár 1406. évi, a váradi káptalannak szóló privilegiális oklevelében, amelyben a törökök miatt károkat szenvedett káptalant megerősíti birtokaiban, illetve temetkezési helyéül is a váradi székesegyház, Szent László király sírjának helyszínét választja.²⁵

²⁴ *Quotidianis nuntiis nobis asseritur, seivissimum fidei nostre hostem Turchum magnis apparatus, quibus per hosce annos idesinenter studuit, statuisse ventura estate, transmisso Danubio, Ungarie regnum et quecumque christianorum loca poterit [...] cum id Regnum totius christianitatis clipeus esse antehac consueverit, nosque illo pugnante ociosam semper securitatem egerimus.* (Pius II Imperatori, ne suggestionibus quorundam seductus regnum Hungariae ambiat) Siena, 11 Aprilis 1459. — THEINER 1859, II. N^o CCCCXCVI. 324.

²⁵ *[i]n diuersis guerris, seditionibus, et disturbiiis Turcarum, paganorum, et aliarum nationum barbaricarum, saepius inuadentium regnum nostrum, velut scutum Christianitatis, terris et regnis paganis a partibus multis et plagis vicinum et proximum, nec non ipsius incolas et bona*

Míg Hunyadi fegyvere a Thuróczykrónikában a 15. századi mintát, a *pavézét* követi, az Ottavio Strada rajzán megjelenő pajzs egészen más formájú: kerek, közepén tuskéval. Giovanni Ferro is többféle pajzsot említ, mint amelyek az impresákon megjelenhetnek (*scudo, broccchiere, rotella, targa, targone*), s ezek közül a Hunyadi-impresafegyvere annak az ökölpajzsok felel meg, amelyet olaszul *broccchiere* néven ismernek. Ezt a középkori eredetű, kisméretű pajzsot, amelynek angol neve *buckler*, gyakran használták párbajban, így a kéziratos és nyomtatott vívóiskolákban is sokszor említik. Giacomo di Grassi vívómester először 1570-ben Velencében megjelent kézikönyvében (DI GRASSI 1570), amelyet 1594-ben angolra is lefordítottak, a *bucklert* apró kerek pajzsaként írja le, közepén erős vas dudorral, amelyből hegyes túske emelkedik ki. A *buckler* kicsinyisége ellenére képes volt az egész testet megvédeni (11. kép).²⁶

saepius diripientium, nihilominus bellorum intestinorum et suscitationum inuidiarum... (Sigismundus R. H. priuilegiales Capituli Varadiensis super possessionibus, incendii casu, aliisque aduersitatibus amissas, renouat, confirmat, locumque sepulturae suae in Eccl. B. M. Varadiensis eligit). Zsigmond, Várad, 1406. október 18. FEJÉR 1829–1844. X/4. N^o CCXXXIII. (p. 522.)

²⁶ *The Sword and Buckler [...] the Buckler is a weapon very commodious and much used, [...] As the form of the Buckler is round and small, and ought to be a shield and safeguard of the whole body, which is far greater then it: So it is to be understood how it may accomplish the same, being a matter in a manner impossible. Let every one therefore know, that the little Buckler is not equal in bigness to the body simply, but after a certain manner, from which springs this commodity, that he which understands it, shall be resolved of the manner how to bear and handle it, and shall know that in it, which shall not only advantage him in the use thereof, but also of many other weapons [...] It shall be also very profitable, that in the midst of the Buckler, there be a sharp point or stert of Iron, to the end the enemy may be struck therewith when occasion serve. [...] there is required, that about the middle thereof, there be a little strong circle of Iron, well nailed*

A *Bibliothèque nationale de France* őrzi a milánói születésű, III. Henrik francia király udvarában fegyvermesterként szolgált Giovanni Antonio Lovino egy kivételesen szép olasz nyelvű kéziratát, amelynek több miniatúráján és szövegében is szerepel, hogyan kell a vívásnál a *broccchiere*-t és a hegyes kardot (*spada*) használni. Az 1580 körül készült miniatúrán a vívó felek ugyanolyan pajzsot használnak, mint amelyet Strada a Hunyadi-impresán lerajzolt (12. kép).²⁷ Az ökölpajzs a császári udvarban is ismert volt, ezt igazolja, hogy az I. Miksa császár diadalmenetéről készült fametszetsorozaton (*Triumphzug*, Augsburg, 1516–1518) a bajvi-

vók egyik csoportja ökölpajzzsal van felszerelve (13. kép).²⁸

A pajzs a reneszánsz emblematikában is sajátos szimbolikával bír, Giovanni Ferro az impresák klasszifikációjáról szóló elméleti munkája szerint a pajzs és a kard dichotómiájában a kard üt és támad, a pajzs védekezik, az előbbi bosszúszomjas és kiontja a vért, az utóbbi felfogja az ütések és megóvja az életet. A kard együtt bukik viselőjével, a pajzs azonban halála után is szolgálja a vitézt, hiszen a diadalkocsin halott tulajdonosát képviseli, az ókori görögöknél a hősi halál szimbóluma volt, hiszen a halott katona testét pajzsán hozták el a harcmezőről.²⁹ Mindezeket akár Hunyadi Jánosról is írhatták volna, hiszen legfőbb tettei Magyarország védelmére irányultak.

Ottavio Strada számos változatban megrajzolt, és a 16. század végi európai elit körében saját maga által terjesztett *impresa*-gyűjteményébe I. Hunyadi Mátyás magyar király impresája mellett felvette apja, Hunyadi János devizáját is. A Hunyadi-*impresa* azonban, ellentétben a Mátyás királyéval, már nem került be az Aegidius Sadeler metszeteivel megjelent prágai

---

and hollowed from the Buckler. (DI GRASSI 1594, [82–83.])

²⁷ *XLI. Mutiano mentito da Torano per rilevarsi dalla ricevuta mentita si conduce seco à duello con spada et broccchiere, et entrato in campo si appresenta con la gamba stanca inanzi in passo, col broccchiere ben fermato in mano et col braccio del broccchiere ben disteso, portando la spada in dietro à basso con una sbarrata. Torano dall'altra parte si fu fermato, con la gamba dritta inanzi, in passo in guardia di dentro, col broccchiere ben accompagnato con la guarnitione della spada. XLII. Menesteo, per non starsi in contumacia del suo honore, sfidò Rutiliano in steccato à spada et broccchiere, dove essendo entrati ambiduo, l'uno dall'una parte et l'altro dell'altra, menesteo attore subito con molta ragione si fermò quasi in guardia di fuori, accompagnando den la spada col broccchiere et tenendo il filo buono della sua spada contra la offesa che gli potesse venire dal nimico. XLIII. Varrone, per non lasciare l'honor suo in pendente, chiamò Ligario in steccato per risigar seco duello con una spada et broccchiere. Et giunti in campo, Varrone si appresentò contra Ligario in guardia di fuori col broccchiere unito benissimo alla spada, secondo la ragione di esse arme. Ligario si appresentò dall'altro lato medesimamente fermato molto bene in guardia di dentro col suo broccchiere giunto alla spada.* Giovanni Antonio LOVINO: *Modo di cacciare mano al spada [and] Ragionamento sopra la scienza dell'arme (Traité d'escrime, dédié au roi Henri III, par G.–A. Lovino de Milan), 1580 k.* Bibliothèque nationale de France, Paris, Département des manuscrits, MS Italien 959. ff XLI–XLIII.

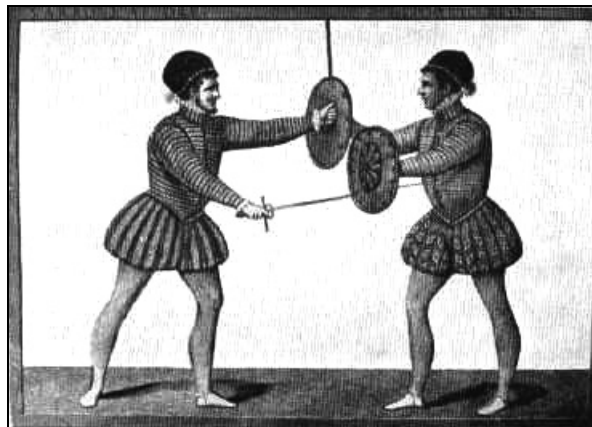
---

²⁸ *Hans Burgkmeir: Fechter mit Degen und Rundschildern.* Szépművészeti Múzeum, Esterházy Gyűjtemény, ltsz. 1586. In: *Dürer und seine Zeitgenossen 2005*, Cat. No. 37.

²⁹ *SCUDO, BROCCHERE, ROTELLA, TARGA, TARGONE. Stringe la destra la spada, et imbraccia la sinistra lo scudo, colpisce quella, schermisce questa, l'una bramosa e sitibonda di vendetta s'intigne nel sangue, e la vita ne trahe; l'altra riparando a' colpi mantiene la vita, et il sangue. La spada, mentre tu sei viuo, ti può essere di salute e vittoria, caduto à terra, e morto à nulla più ti gioua. Ma lo Scudo oltre allo stare alla tua difesa, essendo tu viuo, ti accompagna poi morto, e ti conduce gloriosa bara alla patria; anzi per carro di trionfo, e di gloria, come già fece al prode Epaminonda, ti serue. Stimò quegli più l'hauere appresso morendo il suo scudo, che non temette la sua morte; perche in quello s'hauea da dipingere come valorosamente della Matrona Spartana, AVT CVM HOC, AVT IN HOC, dato da lei a suoi figliuoli...* FERRO 1623, II. 624.

11. kép. Ökölpajzs (brocchiere)
(DI GRASSI 1594, [82.] alapján)
Fig. 11. Fist shield (brocchiere)
(by DI GRASSI 1594, [82.]

12. kép. Ökölpajzs Giovanni Antonio Lovino
fegyvermester kéziratában, 1580 k.
(BnF© MS Italien 959. Dig. felv.)
Fig. 12. Fist shield in the manuscript of Giovanni
Antonio Lovino armourer, round 1580
(BnF© MS Italien 959. Dig. Photo)

13. kép. Ökölpajzs I. Miksa császár diadalmenetében, 1516–1518, Hans Burgkmeir fametszete
Fig. 13. Fist shield in the triumphal of the emperor Miksa I., 1516–1518,
wood-engraving of Hans Burgmeir

emblémás könyvbe, jelezve, hogy tévedés volt az *INVENISSIEM SI VIVISSEM* mottót és kerek pajzsot ábrázoló impresát Hunyadinak tulajdonítani. A fekete, kép nélküli pajzsra írt mottó (*INVESEM SI VIVEREM*) a korabeli emblematikai irodalom szerint eredetileg a 16. század első felében élt nápolyi nemesé, Antonio Severinoé volt, s nem tudjuk, hogyan „vándorolt át” Hunyadihoz, csak sejtjük, hogy Strada tévedéséből, aki így akart emléket állítani a 16. századi emlékezet által is jól ismert magyar hadvezérnek.

GYŰJTEMÉNY RÖVIDÍTÉSE

OSZK — Országos Széchényi Könyvtár, Budapest

IRODALOM

AMMIRATO

1562 *Il Rota overo delle imprese. Dialogo del signor Scipione AMMIRATO. Nel qual si ragiona di molte Imprese di diuersi eccellenti Autori, & di alcune regole, e auuertimenti intorno quella materia.* Vincenzo Caraffa, Napoli.

ASPLAND Alfred (ed.)

1875 *The triumph of the Emperor Maximilian I. with Woodcuts Designed by Hans Burgmeir.* Holbein society, [Manchester] (The Holbein Society's Facsimile-reprints)

BONFINI, Antonio

1568 *Antonii Bonfinii Rerum Vngaricarum decades quatuor, cum dimidia. Quarum tres priores, ante annos XX, Martini Brenneri Bistriciensis industria editæ, iamque diuersorum aliquot codicum manuscriptorum collatione multis in locis emendatiores: quarta uero decas, cum quinta dimidia, nunquam antea excusæ, Ioan(nis) Sambuci... opera ac studio nunc demum in lucem proferuntur.* Oporinus, Basel, (2. kiadása: Andreas Wechel, Frankfurt, 1581²)

CANTACUZÈNE, Jean Michel

2003 J. M. Frère André Thévet (1516–1590). *Miscellanea. Biblos* 15, 31–38.

CAPACCIO, Giulio Cesare

1592 *Delle Imprese Trattato di Giulio Cesare Capaccio in tre Libri diviso.* Giovanni Giacomo Carlino, Napoli.

1620 *Il principe del Signor Giulio Cesare Capaccio gentil'huomo del serenissimo signor Duca d'Urbino: tratto da gli Emblemi dell'Alciato.* Barezzi, Venetia.

1634 *Il Forastiero. Dialogi di Giulio Cesare Capaccio, accademico otioso, nei quali, oltre a quel che si ragiona dell'origine di Napoli.* Domenico Roncagliolo, Napoli.

CHASSANT, Alphonse-Antonine-Louis-TAUSIN, Henri

1878–1895 *Dictionnaire des devises historiques: avec figures et une table alphabétique des noms, 1–3+Suppl.,* Dumoulin, Paris.

COHEN DE VINCKENHOEF, Albert

1853 *Cris de guerre et devises des états de l'Europe, des provinces et villes de France et des familles nobles de France, d'Angleterre, des Pays-Bas, d'Italie, de Belgique, etc.* H. S. Dautreville, Paris.

CSAPODI Csaba

1990 A Corvina könyvtár története [History of the Bibliotheca Corviniana]. In CSAPODI Csaba–CSAPODINÉ Gárdonyi Klára: *Bibliotheca Corviniana*. 4. kiadás. Helikon, Budapest. 7–28.

DE MARINIS, Tammaro

1947 *La biblioteca napoletana dei re d'Aragona.* Hoepli, Milano.

DI GRASSI, Giacomo

1570 *Ragione di adoprar sicuramente l'arme si da offesa come da difesa.* Giordano Ziletti, Venezia.

1594 *His True Art of Defense, plainly teaching by infallible Demonstrations, apt Figures and perfect Rules the manner and form how a man without other Teacher or Master may handle all sorts of Weapons aswell offensive as defensive.* First written in Italian by the Fore-said Author, and Englished by I.G. Gentleman. London.

Dürer und seine Zeitgenossen

2005 *Dürer und seine Zeitgenossen: Riesenholzschnitte hervorragender Künstler: der Triumph Kaiser Maximilians I. Ausstellung*

- im Museum der Bildenden Künste*, Budapest, 1.7.–9.10.2005. [Ausstellungskatalog], Hrsg. BODNÁR, Szilvia. Szépművészeti Múzeum, Budapest.
- FEJÉR, Georgius
1829–1844 *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civiles* I–XI. (1–43). Typis Typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, Budae.
1844 *Genus, incunabula et virtus Joannis Corvini de Hunyad, Regni Hungariae Gubernatoris, argumentis criticis illustrata*. Typis typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, Budae.
- FÉNYES Gabriella
2008 Majolika padlócsempék a budai váról [Maiolic Tiles from the Buda Castle]. In FARBAKY Péter–SPEKNER Enikő–SZENDE Katalin–VÉGH András (szerk.): *Hunyadi Mátyás, a király. Hagyomány és megújulás a királyi udvarban*. Kiállítási katalógus. BTM, 2008. márc. 19.–jún. 30. Budapest, Budapesti Történeti Múzeum. 354–374.
- FERRO, Giovanni
1623 *Teatro d'Imprese*. I–II. Giacomo Sarzina, Venezia.
- FRA 67
1912 Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini, 2. Briefe als Priester und als Bischof von Triest (1447–1450), hrsg. WOLKAN, Rudolf–HOLDER, Alfred. Wien, 1912 (*Fontes rerum Austriacarum*, 2. Abteilung: *Diplomataria et acta*, Band 67)
- GIOVIO, Paolo
1537 *Turcicarum rerum commentarius*. Wendelinus Rihelius, Argentorati [Strasbourg]. (További kiadásai: Iosephus Clug, Wittenberg, 1537; Robertus Stephanus, Paris, 1538)
1551 *Novocomensis episcopi Nucerini Elogia virorum bellica virtute illustrium veris imaginibus supposita, quae apud Musaeum spectantur*. Florentiae, in officina Laurentii Torrentini ducalis typographi.
1571 *Elogia virorum bellica virtute illustrium veris imaginibus supposita, quae apud Musaeum spectantur in libros septem digesta*. Basileae, [Petrus Perna?]. (Editio princeps: Firenze, Torrentino, 1551)
1575 *Novocomensis episcopi Nucerini Elogia virorum literis illustrium, quotquot vel nostra vel avorum memoria vixeret. Ex eiusdem Musaeo (cuius descriptionem una exhibemus) ad vivum expressis imaginibus exornata*. Bazel, Petrus Perna (editio princeps, Tobias Stimmer fametszeteivel); 1577²; 1596².
- GRIFFITHS, John–FABRIS, Dinko (ed.)
2004 Neapolitan Lute Music: *Fabrizio Dentice, Giulio Severino, Giovanni Antonio Severino, Francesco Cardone*. A–R Editions, Middleton (Wisconsin).
- GYULAI Éva
2009/a „Durat et lucet” – Matthias Corvinus in Emblem Books. In: *Matthias and his Legacy. Cultural and Political Encounters between East and West*. Eds. BÁRÁNY, Attila–GYÖRKÖS, Attila. Debrecen, 2009. 163–186. (*Speculum Historiae Debreceniense 1. A Debreceni Egyetem Történelmi Intézete Kiadványai*)
2009/b Hunyadi Mátyás emblémái a 16–17. századi emblémáskönyvekben. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Philosophica*, Tomus XIV (2009), Fasciculus 2. 41–114.
- KELEMEN Örs
2006 A Corvina-emblémák. *Magyar Grafika*, 2006/5, 100–101.
- KRISTELLER, Paul Oskar
1977–1991 *Iter Italicum: A Finding list of Uncatalogued or Incompletely Catalogued Humanistic MSS*, 1–6. The Warburg Institute–E. J. Brill, London–Leiden.
- LOVINO G. A.
1909 *Traité d'escrime dédié au roi Henri III par G. A. Lovino, de Milan, reproduction réduite des 66 miniatures du manuscrit italien 959 de la Bibliothèque nationale*. Ed. OMONTE, Henri : Imprimerie Berthaud frères, Paris.
- MARRA, Massimo
2000 *Il Pulicinella filosofo chimico di Severino Scipione (1681): uomini e idee dell'alchimia a Napoli nel periodo del vicereame, con una scelta di testi originali*. Mimesis Edizioni, Milano.
- MATTHIAS, Christian
1668 *Theatrum historicum theoretico-practicum: in quo Quatuor Monarchiae, Nempe Prima, quae est Babyloniorum & Assyriorum, Secunda, Medorum & Persarum, Tertia, Graecorum, Quarta, Romanorum, Omnesque*

- Reges & Imperatores, qui in illis regnarunt, nova & artificiosa Methodo describuntur, omniaque ad usum Oeconomicum, Politicum & Ecclesiasticum accommodantur.* 3. kiadás. Apud Danielelem Elzevirium, Amstelodami.
- MIKÓ Árpád
2008 Beatrix királyné. In FARBAKY, Péter–SPEKNER, Enikő–SZENDE, Katalin–VÉGH, András (szerk.): *Hunyadi Mátyás, a király. Hagyomány és megújulás a királyi udvarban.* Kiáltási katalógus. BTM, 2008. márc. 19–június 30. Budapesti Történeti Múzeum, Budapest. 251–253.
- MÜNSTER, Sebastian
1552 *Cosmographiae universalis Lib. VI, in quibus iuxta certioris fidei scriptorum traditionem describuntur.* Heinrich Petri, Basel.
- OSZCZANOWSKI, Piotr
2004 Silesians at the Court of the Emperor Rudolf II. *Studia Rudolphina* 4, 3–16.
- PAJORIN, Klára
2006 Antitursica negli anni quaranta del'400: Le epistole di Francesco Filelfo, di Poggio Bracciolini e di János Vitéz = *Camoenae Hungaricae* 3, 17–27.
- PIETRO LOMBARDI DI, Paola
2002 Mattia Corvino e i suoi emblemi. In: *Nel segno del corvo: libri e miniature della biblioteca di Mattia Corvino re d'Ungheria (1443–1490).* Ed. BONO, Nicola, Bulino–Ministero per i Beni e Le Attività Culturali–OSZK etc., e. a., Modena 2002. 117–130.
- Prag um 1600 (Beitrag)
1988 *Prag um 1600: Beiträge zur Kunst und Kultur am Hofe Rudolfs II.* Ed. Eliška FUČIKOVÁ. Luca Verlag, Freren.
- Prag um 1600 (Kunst und Kultur)
1988 *Prag um 1600: Kunst und Kultur am Hofe Rudolfs II.* 1–2. Ausstellungskatalog (Ausstellung: Kunsthistorisches Museum Wien, 24. 11. 1988–26. 2. 1989). Kunsthistorisches Museum (Wien)–Luca Verlag, Wien–Freren.
- RANSANUS, Petrus
1558 *Epitome rerum ungaricarum velut per indices descripta.* Ed. Ioannes SAMBUCUS, Raphael Hofhalter, Viennae, Austriae.
- REUTER, Marianne
[2007] Beschreibung der Handschrift Cod. icon. 425, In *BSB-CodIcon Online. Elektronischer Katalog der Codices iconographici monacenses der Bayerischen Staatsbibliothek München.* <http://codicon.digitale-sammlungen.de/inventiconCod.icon.%20425.html?pos=11&high=strada&suche=people:strada> (Sun Jul 18 17:48:26 CEST 2010)
- ROO, Gerardus de
1592 *Annales Rerum Belli Domique ab Austriacis Habsburgicae Gentis Principibus, à Rudolpho primo, usque ad Carolum V. Gestarum.* Ed. Conrad DIETZ (Conradus Decius) à Weydenberg. Hans Baur (Johannes Agricola), Innsbruck.
- SADELER, Aegidius
1600 *Symbola divina et humana pontificum, imperatorum, regum ex Musaeo Octavii de Strata etc.* Curavit E. Sadeler, Pragae.
- SIDER, Sandra–OBRIST, Barbara
1997 *Bibliography of Emblematic Manuscripts.* Montreal, McGill–Queen's University Press (*Corpus Librorum Emblematum*).
- THEINER, August
1859 *Vetera monumenta historia Hungariam sacram illustrantia.* I–II. Vatican, Roma.
- THEVET, André
1584 *Les vrais portraits et vies des hommes illustres grecz, latins et payens recueillez de leurs tableaux, livres, médalles antiques et modernes.* I–III. I. Kervert–Guillaume Chaudière, Paris.
- TYPOTIUS, Jacobus
1601–1603 *Symbola divina et humana pontificum imperatorum regum ex museo Octavii de Strada civis Romani. Accessit brevis et facilis isagoge Jacobi Typotii.* Prága. (Reprint: Akademische Druck–Verlagsanstalt, Graz, 1972)
- VAN DER BOOM, C. Annemarie
1988 Tra principi e imprese: the life and works of Ottavio Strada. In: *Prag um 1600 (Beiträge)* 1988, 19–23.
- ZENTAI László
1974 A Mátyás-emblémák értelmezéséhez. *Építés–Építészettudomány* 5, 365–371.

DIGITALIS GYŰJTEMÉNYEK ÉS ADATBÁZISOK

Bayerische Staatsbibliothek, München (BSB),
Münchener Digitalisierungszentrum (MDZ) Digitale
Bibliothek (www.digitale-sammlungen.de)

Bibliothèque nationale de France, *Mandragore*,
base des manuscrits enluminés de la B.n.F.
(<http://mandragore.bnf.fr/html/accueil.html>)

JOHN OF HUNYAD'S EMBLEM ON DRAWING OF OTTAVIO STRADA, AROUND 1585

Keywords: impresa, John Hunyadi, Ottavio Strada, shield, King Matthias Corvinus I

Among manuscripts of Ottavio Strada, several could be found in which he collected the impresas of the rulers and prominent personalities of his age, which provided the base for Aegidius Sadeler's engravings for the Prague emblem book (1601–1603). Among Strada's emblem drawings, King Matthias Corvinus I's father, John Hunyadi (1407–1456) is also represented with device depicting a shield and a motto (*INVENISSEM SI VIVISSEM*). Neapolitan poet, Bernardino Rota (1508/9–1575) mentions a love emblem of his contemporary, Antonio Severino, which consists of a black shield bearing the following motto: *INVENISSEM SE VIVEREM* (=“I would have found it if I lived”), so Strada was wrong when he attributed this motto to Hunyadi. It can only be suspected that this was due to Strada's mistake who wanted to commemorate with his drawing the military leader, well-known in the 16th century, too. Although John of Hunyad could not match the Italian, German or French war lords of the 15th and 16th centuries in popularity, and therefore, his emblem is not known with the exception of the one that was presumably drawn erroneously by Ottavio Strada, John Hunyadi was a well-known and acclaimed personality in the late Renaissance on the one hand, as a hero defeating the Turks, the winner of Belgrade, and, on the other hand, as the father of Hungarian King Hungary Matthias Corvinus (1443–1490).

Éva Gyulai